

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Med naturen som resurs om trädgårdsdiakoni i Svenska kyrkan

Nature as a resource
Gardens used for stress rehabilitation by the Church of Sweden

Hanna Bothén

Termin: VT 19
Kurs: RT 1400
Nivå: Kandidatuppsats
Handledare: Martin Westerholm

ABSTRACT

This thesis will investigate the Church of Sweden's use of gardens for stress rehabilitation. To help understanding how and why gardens are used for that purpose in a church setting, interviews have been made with people in charge of the activities of the therapeutic gardens in three parishes. Research regarding therapeutic gardens, the role of nature in coping and regarding the Church of Sweden as a welfare provider are part of the understanding of the use of gardens investigated here.

The thesis is aiming to find out if there is anything to gain from using gardens in this manner. The result shows that there could be some risks involved, mainly regarding the church as a welfare provider, but predominantly the thesis confirms that there is a lot to gain. Using the therapeutic gardens enables the Church of Sweden to find new ways to operate, in keeping with guidelines regarding diaconal work, drawn by the Church of Sweden.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

Abstract	2
Innehållsförteckning	3
Inledning	4
Syfte	4
Frågeställning	5
Tidigare forskning	5
om naturens påverkan på människan	5
om kyrkan som välfärdsaktör	7
Metod	10
Centrala begrepp	11
Teori	12
Analys	14
trädgårdarna och verksamheten - en beskrivning	14
trädgårdsdiakonin och rollen som välfärdsaktör	16
trädgårdsdiakonin och dess betydelse för kyrkan	20
trädgårdsdiakonin och relationen till församlingsbor, medarbetare och kyrkoråd	24
Diskussion	25
Slutsats	28
Litteraturlista	29
Bilaga: intervjuguide	33

INLEDNING:

När jag kliver ur bilen i den lilla kyrkbyn i en vacker del av Skåne är jag omgiven av församlingslokaler, kyrkan, kyrkogården. I en något avskild del av byn, precis intill en skogsdunge hittar jag lokalen där församlingens arbete med trädgårdsdiakoni har sin bas. Platsen är som gjord för den verksamhet som sedan 10 år tillbaka bedrivs där.

Många är de röster som vittnar om att natur och trädgård har betydelse för återhämtning, tröst och inspiration. Även upplevelsen av helighet och möten med gud eller ”något större”, en känsla av andlighet vittnar många om i mötet med naturen. Både titeln och innehållet i en av alla otaliga böcker på temat: ”Gröna själar och andliga trädgårdar” visar på det.

Kopplingar mellan trädgård och kyrka krävs inga långsökta tankeexperiment för att hitta. I religiösa miljöer har trädgårdar ofta varit en viktig del - klosterträdgårdar, kyrkogårdar och så vidare. I den här uppsatsen har jag valt att titta på hur tre församlingar i Svenska kyrkan använder natur och trädgård som verktyg i den diakonala verksamheten. I samarbete med andra samhällsinstitutioner har de valt att lägga kyrkliga resurser på att hjälpa människor som under lång tid stått utanför arbetsmarknaden att hitta vägar tillbaka till sysselsättning. Med metoder och teorier hämtade från trädgårdsterapi och Grön Rehab arbetar diakoner, diakoniassistenter och trädgårdsmästare i de tre församlingarna för att skapa möjligheter för deltagarna att rehabiliteras.

I de inledande kapitlen kommer förutsättningarna för arbetet med uppsatsen att presenteras: syfte och frågeställning, tidigare forskning som uppsatsen på olika sätt relaterar till och tar avstamp i, metod och centrala begrepp samt en teoridel om diakoni.

I de avslutande kapitlen kommer resultaten av de intervjuer som gjorts för uppsatsen att presenteras och analyseras, och i diskussionen kommer jag att lyfta fram, problematisera och dra slutsatser kring det empiriska materialet relaterat till teorikapitlet.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING:

Syftet med uppsatsen är att titta närmare på Svenska kyrkans arbete med trädgårdsdiakoni. Utifrån Svenska kyrkans formuleringar kring det diakonala arbetet i Ett biskopsbrev om diakoni (Biskopsmötet, 2015) och dokumentet Vägledning för diakoni – Teori, praktik och

verksamhetsutveckling i församling (Bodin och Hollmer, 2018) vill uppsatsen undersöka hur väl trädgårdsdiakoni, med beskrivningar från ansvariga för verksamheten som underlag, stämmer överens med visionen om hur ett diakonalt arbete i Svenska kyrkans bör bedrivas. Uppsatsen vill undersöka om Svenska kyrkan har något att vinna på att använda natur och trädgård i det diakonala arbetet.

Uppsatsen har som avsikt att svara på frågan:

Hur kan trädgårdsdiakoni vara till hjälp för Svenska kyrkan att uppnå de visioner för ett gott diakonalt arbete som formuleras i Ett biskopsbrev om diakoni och Vägledning för diakoni?

Som stöd i strävandet efter att svara på huvudfrågan används underfrågan:

Vilka risker eller hinder för att visionen om hur diakonalt arbetet bör bedrivas ska kunna uppnås kan identifieras?

TIDIGARE FORSKNING:

Forskning om naturens påverkan på människor:

Som grund för trädgårdsdiakoniverksamheten i de församlingar jag har tittat närmare på använder man sig av teorier och metoder från trädgårdsterapi och Grön Rehab. För att sätta in trädgårdsdiakonin i ett sammanhang presenteras här forskning som ligger till grund för arbetet med trädgård/natur och hälsa.

Terapiträdgården i Alnarp, på Lantbruksuniversitetets område, har varit en av inspirationskällorna för utvecklandet av de diakonala trädgårdarna presenterade i uppsatsen. Patrik Grahn och Åsa Ottosson har tillsammans med de medarbetare som driver arbetet i trädgården presenterat sina tankar, erfarenheter och den forskning de bygger verksamheten kring i boken Trädgårdsterapi: Alnarpsmetoden, att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning (2010). Av särskilt intresse för uppsatsen är stycket om symbolik där arbetsterapeut Lena Welén-Andersson uppmärksammar läsaren på naturens goda förmåga att kunna tolkas symboliskt och därmed ge deltagaren språk för att möta och förstå livets skeden och specifika händelser (2010, 79–80).

Boken Trädgårdsterapi (Nilsson (red), 2009) presenterar forskning och olika konkreta användningsområden för trädgård inom vård och omsorg. I kapitlet om forskningsutvecklingen kring hur och varför trädgård och natur har effekt på människors hälsa (Grahn 2009, 15-30) refereras under rubriken Miljöpsykologiska teorier (2009, 20–24) till bland annat Roger Ulrichs studie från 1984 som visade att patienter i samband med sjukhusvistelse tillfrisknade snabbare och med färre komplikationer när de haft utsikt mot ett grönområde jämfört med patienter som vistats i rum med utsikt mot en vägg. Där presenteras även forskning av makarna Rachel och Stephen Kaplan som har lett fram till teorier kring riktad respektive spontan uppmärksamhet och hur vistelse i naturen ger en vaken vila som fungerar som återhämtning och motverkar överbelastning av hjärnan. I kapitlet lyfts också trädgårdsterapeutiska och psykiatriska teorier fram med underrubriker som ”aktivitetens betydelse”, ”sinnenas betydelse” och ”betydelsen av att kunna reflektera”. De olika teorierna kring naturens påverkan på hälsan skiljer med andra ord på *miljöns* påverkan på hälsan och *aktivitetens* effekt på densamma.

Även Robild (2017) lyfter fram de två perspektiv som forskning kring naturens påverkan på hälsa, läkande med mera kretsar kring. Hon skriver: ”Det finns två olika aspekter på vård i natur och trädgård. I den ena är naturen en plats för läkande, i den andra utövas terapi i natur och trädgård. Medan terapin går ut på att aktiveras i ett grönt och socialt sammanhang är det i den första aspekten själva miljön som är viktig. Naturen uppfattas som trygg, lugn, ofarlig och fri från yttre krav och är därför läkande.” (2017, 105).

Journalistparet Mats och Åsa Ottosson (2006) har på ett populärvetenskapligt sätt sammanställt läkares och forskares förståelse av naturen som läkande miljö och dess inverkan på människor varvat med berättelser om hur naturen har påverkat enskilda människor på olika sätt. Vid sidan av den forskning som nämnts ovan, som även Ottosson och Ottosson refererar till, ger de en bild av hur svenskar förhåller sig till naturen som källa till andlighet och helighet. I kapitlet Den stora hemligheten (2006, 127–130) gör de bland annat en kort resumé av Uddenbergs (1995) studie av svenskars attityd gällande människans plats i naturen. Uddenberg menar att det i studien blir tydligt att tron på en personlig gud till viss del har ersatts av andliga upplevelser i och av naturen. Även Bråkenhielm, professor i tros- och livsåskådningsvetenskap vid Uppsala universitet, citeras i kapitlet. Han menar att det skett en

sakralisering av naturen och att han i sin forskning kring svenskars andlighet kan se religiösa drag i hur svensken förhåller sig till naturen.

Nilsson, Robild och M. och Å. Ottossons presentationer av forskning och reflektioner har betydelse för uppsatsen för att de refereras till i intervjuerna med de ansvariga för de diakonala trädgårdarna och för att rehabiliteringsverksamheten i trädgårdarna baseras på teorier om naturens påverkan på hälsan.

Johan Ottossons avhandling *The importance of nature in coping* (2007) ger en bild av hur naturen kan vara till hjälp för människor i kris. Av särskilt intresse för den här uppsatsen är hur Ottosson uppmärksammar värdet av objekt i naturen att tolka livet emot.

I studier om religiös/andlig coping i samband med cancer har F. Ahmadi (2006) och F. Ahmadi och N. Ahmadi (2013) kunnat konstatera att för svenskar har naturen en särställning som andlig copingstrategi. De religiösa copingmetoder som finns listade i RCOPE räcker, menar Ahmadi, inte till för en svensk kontext (2006, 154). Studierna visar att svenskar, i de här studierna är det specifikt cancerdrabbade som har tillfrågats, i hög grad upplever att naturen fyller en andlig funktion och att den används som källa till tröst och hjälp i hanterandet av sjukdomen.

Forskning om kyrkan som välfärdsaktör:

En annan del av förståelsen av kyrkans arbete med trädgårdsdiakoni har att göra med vad som händer när kyrkans verksamhet blir en del av välfärdsmarknaden. Ett urval från forskning som behandlar frågor kring hur kyrkans roll som välfärdsaktör påverkar kyrkan presenteras nedan.

Tidigare forskning om kyrkans arbete med just trädgårdsdiakoni finns, mig veterligen, inte. Dock nämns Refugium, ett projekt där klosterträdgården vid Varnhems klosterkyrka anpassades för arbetsträning och rehabilitering, i utredningsmaterialet *Att färdas väl – hur Svenska kyrkan kan navigera i välfärden* (Svenska kyrkans utredningar 2013, 122). I omnämmandet av klosterträdgårdsprojektet framkommer att det var en diakon med trädgårdsteknisk utbildning som ledde projektet, och att det fanns ett samarbetsavtal med arbetsförmedlingen. Projektet beskrivs som en ”win-win-lösning” då både deltagarna och pastoratet upplevde positiva effekter. Upplägget för verksamheten i Refugium liknade de

upplägg som uppsatsens tre exempelträdgårdar har. Omnämmandet av Refugium följs inte av någon djupare analys av arbetet i trädgården, utan är endast en beskrivning som ingår i ett kapitel som har syftet att belysa olika former av välfärdsarbete som kyrkan gör runt om i Sverige.

Om hur kyrkans särart i rollen som välfärdsaktör kan förstås skriver Hansson (2013, 41–55). Han skiljer på faktisk särart, identifierande särart och exklusiv särart. Faktisk särart beskriver han som något som konkret skiljer sig från andra aktörers verksamhet på samma område men som skulle kunna kopieras och utföras av annan utövare utan kvalitetsskillnad. Identifierande särart utmärker en viss utövares form av verksamhet och om den skulle kopieras så skulle det innebära att verksamheten fortfarande skulle kategoriseras som till exempel antroposofisk (Hanssons eget exempel). Exklusiv särart innebär, enligt Hansson, att verksamheten i fråga endast kan utföras av en specifik aktör. För uppsatsen är det intressant att ha ovan nämnda begrepp att förhålla sig till.

Aktionsforskningsprojektet I vems tjänst, som bland annat har resulterat i en forskningsöversikt tänkt som underlag för reflektion kring kyrka och välfärd (Linde 2016) och i projektrapporten Det här är någonting vi måste göra (Idestrom och Linde, 2017), behandlar teman som rumslighet - det vill säga hur platser kan bli bärare av tro, identitet, självförståelse samt hur personal och andra bygger berättelser om vad och varför man gör det ena eller det andra.

I Välfärd och kyrka - underlag för reflektion, visar Linde (2016) att det finns funderingar kring kyrkans identitet relaterat till dess roll som välfärdsaktör: ”Att överta tyngre sociala uppgifter innebär en risk: att diakonin isoleras som en avgränsad ’socialtjänst’, längre från den religiösa sfären” (2016, 46). Lindes presentation av kyrkan och välfärden kan vara till hjälp för förståelsen av hur välfärdsrollen påverkar församlingarna där trädgårdsdiakonin bedrivs.

I antologin Välfärdsinsatser på religiös grund (Bäckström (red), 2014) ges flera perspektiv på religionens och kyrkans plats i välfärdssamhället. Linde (2014, 195–220) tar upp perspektiv kring samspelet mellan kyrkan och det omgivande samhället när det gäller välfärd. Linde ger en bild av Överenskommelsen mellan stat och idéburna organisationer där en förskjutning från staten som främsta välfärdsaktör till civilsamhällets allt större ansvar för välfärden kan ses. Överenskommelsen (se även <http://overenskommelsen.se/>) som Linde refererar till har

sedan texten skrevs förändrats och en ny överenskommelse, kallad NOD - Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället, har ingåtts. Kapitlet i Vårdsinsatser på religiös grund tittar specifikt på Överenskommelsen i den form den hade då. Dock menar jag att teman som berörs ändå är aktuella för uppsatsen. I kapitelrubriken ställs frågan ”Dialog eller styrning?” vilket även i de exempel med trädgårdsdiakoni som uppsatsen tittar på är en relevant fråga. Frågor om varför överenskommelser görs och vilken effekt de kan ha lyfts också upp. ”Överenskommelsen kan även tolkas som en politisk markör” menar Linde (2014, 207) och visar på att det finns två sätt att tolka det på. Dels som ett erkännande av civila aktörer som viktiga för demokrati och mångfald, dels som ett bevis för att civila aktörer kan ses som ”serviceproducenter”. Uppsatsen får visa hur de lokala överenskommelser som finns eller har funnits i relation till trädgårdsdiakonin ser ut och vad de har inneburit.

En enkätundersökning som visar svenskens tankar och attityd till kyrkan som välfärdsaktör finns som grund till texterna i Vårdsinsatser på religiös grund. Utifrån resultaten av enkäten, strömningar i samhället och nya sätt att hantera välfärdsbehov reflekterar Jeppsson Grassman (2014, 285–303) kring möjliga vägar framåt för kyrkan på välfärdsmarknaden. Hon menar att: ”Genom sin religiösa expertis, sitt språk och sina riter och symboler har kyrkan här en unik kompetens i förhållande till andra välfärdsaktörer”. Det är dock inte alltid kyrkans språk, riter och symboler som ges utrymme i dess välfärdsinsatser, menar hon (2014, 296). Jeppsson Grassman verkar sakna den religiösa röst som kyrkan tydligare skulle kunna ge uttryck för som aktör inom välfärdsområdet.

Texterna i antologin lyfter olika aspekter - möjligheter och potentiella problem relaterade till kyrka och välfärd, som uppsatsen kommer att problematisera.

Uppsatsen vill ta spjörn mot presenterad forskning och bidra med perspektiv på både kyrkans roll som välfärdsaktör, det diakonala uppdraget och på hur natur och trädgård kan användas i hälsofrämjande syfte. Som nämndes ovan finns inte mycket skrivet om hur just kyrkan arbetar diakonalt med natur och trädgård som verktyg. Uppsatsen har på så sätt ett glapp att fylla.

METOD OCH CENTRALA BEGREPP:

För att få material till uppsatsen har en kvalitativ intervjumetod använts. Den kvalitativa intervjun skiljer sig från den kvantitativa. "Den arbetar med ord, inte med siffror" (Kvale och Brinkmann 2014, 47).

Intervjuerna har gjorts i en halvstrukturerad form (Kvale och Brinkmann 2014), även kallad ostrukturerad intervju eller fokuserad intervju (May 2013), för att skapa utrymme för svar som fördjupar förståelsen av ämnet, och för att så långt som möjligt höra intervjupersonens tolkning. I enlighet med den kvalitativa forskningsintervjuns idé har inte ett strikt frågeformulär använts för intervjuerna till uppsatsen utan en friare form av intervjuguide baserad på teman och ämnen, men med möjliga frågor formulerade i förväg. Intervjuerna har startats och avslutats på samma sätt - med deskriptiva frågor om upplägg och struktur som inledning (May 2013, 173) och en fråga om intervjupersonen vill tillägga något, som inte tidigare har tagits upp, som avslutning. Däremellan har intervjuerna varit mer flexibla och rörliga utifrån hur intervjupersonerna har svarat.

De transkriberade intervjuerna har analyserats och delats upp under olika kategorier och teman.

Då intervjuerna har syftat till att få material om hur och varför trädgårdsdiakoni bedrivs i Svenska kyrkan har intervjupersonerna valts utifrån att de har kunskap om ämnet. De är alla ansvariga för verksamheten eller på annat sätt involverade i utformandet av den. Trädgårdarna och den personal som arbetar i och med dem hittades genom sökningar på nätet. Frågan om deltagande i intervjuer skickades via e-post. Samtliga svarade positivt på frågan om deltagande.

Jag är medveten om att valet att välja intervjupersoner som alla är medarbetare i eller ansvariga för verksamheten innebär en begränsning i vilka svar som är rimliga att få. Även min egen förförståelse och inställning till natur, trädgård, andlighet och kyrka spelar roll för vilka svar jag har fått i samband med intervjuerna och även för hur analys och diskussion av materialet har gjorts.

För anonymitetens skull har jag valt att inte skriva ut varken de intervjuades eller församlingarnas namn i uppsatsen. Skulle församling eller pastorat nämnas blir det alltför lätt att

identifiera de intervjuade, då verksamheten finns i begränsad skala. Även i citat hämtade från församlingarnas hemsidor har jag valt att anonymisera källan. I stället för församlingsnamn står då endast Svenska kyrkan som källa.

Centrala begrepp:

Trädgårdsdiakoni, i den form den har i uppsatsens exempel, är en förhållandevis ny företeelse och det finns inte mycket skrivet på området. För att underlätta läsandet och skapa bättre förutsättningar för att tillgodogöra sig innehållet i uppsatsen förklaras här några centrala begrepp.

Terapiträdgård: En terapiträdgård är utformad i syfte att verka hälsofrämjande för deltagaren/klienten. Beroende på behov och syfte kan trädgårdarna utformas för att skapa förutsättningar för social gemenskap, för sjukgymnastik, för att verka lugnande eller enligt en tydlig struktur för att människor med demens ska kunna vistas och känna lugn i trädgården (Nilsson 2009, 56). I terapiträdgården i Alnarp dit främst människor med utmattningssyndrom och andra stressrelaterade besvär kommer har trädgården olika rum med skiftande karaktär för specifika syften. Rummen är utformade för att fungera i olika skeden av rehabiliteringsprocessen och för att passa deltagarnas olika behov. Runt trädgården och de enskilda rummen finns häckar eller andra ”väggar” som skapar en känsla av trygghet (Grahn och Ottosson, 2010).

Trädgårdsterapi och Grön rehabilitering: Den terapeutiska verksamhet som sker i en terapiträdgård eller annan grön miljö kallas för trädgårdsterapi eller Grön rehabilitering (eller liknande). På vårdguiden 1177 går att läsa: ”Grön rehabilitering bygger på forskning om naturens goda förmåga att ge återhämtning och minskad stress. I Grön rehabilitering kombineras vistelse och aktiviteter i naturen med samtal” (Franzén Ekros, u.å.).

Om trädgårdsterapi skriver Robild: ”I trädgårdsterapi utgår man ifrån att människan är en aktiv varelse som behöver använda både sin hjärna och sin kropp för att må bra. (...)

Kombinationen av fysisk och psykisk stimulans minskar stressen och underlättar för hjärnan att tänka klart, bearbeta känslor och fundera över framtiden vilket påskyndar återhämtning

och läkande.” (2017, 116). Trädgårdsterapi förekommer inom flera vårdområden och används inte uteslutande för rehabilitering i samband med stressjukdomar.

Trädgårdsdiakoni: Begreppet trädgårdsdiakoni används, i uppsatsens exempelförsamlingar, som rubrik för diakonal verksamhet som är utformad för att möta människor i behov av rehabilitering i samband med sjukskrivningar på grund av främst utmattning och stress.

TEORI

För att kunna utvärdera om Svenska kyrkan har något att vinna på att använda natur och trädgård i den diakonala verksamheten är det bra att ha en uppfattning om vad diakonalt arbete i Svenska kyrkan är tänkt att fylla för funktion. Två dokument om diakoni, formulerade av Svenska kyrkan, används i uppsatsen för syftet: Ett biskopsbrev om diakoni (Biskopsmötet, 2015), i fortsättningen kallat Biskopsbrevet, samt Vägledning för diakoni – Teori, praktik och verksamhetsutveckling i församling (Bodin och Hollmer, 2018), i fortsättning kallat Vägledning för diakoni. Dokumenten är tänkta att fungera som underlag för reflektion kring hur diakoni i Svenska kyrkan kan ta sig uttryck för att på ett bra sätt ta sig an utmaningar i dagens samhälle, och som hjälp för att konkret utforma hållbar och relevant diakonal verksamhet i församlingarna.

Diakoni är enligt kyrkoordningens andra kapitel, första paragraf vid sidan av mission, undervisning och gudstjänst en del av Svenska kyrkans församlingars grunduppgift (Kyrkomötet 2019, 7). I Vägledning för diakoni menar Bodin och Hollmer att ”Diakoni är kyrkans omsorg om medmänniskan och skapelsen” (2018, 5). På Svenska kyrkans hemsida uttrycks att det diakonala arbetet handlar om att ”genom delaktighet, med respekt och i ömsesidig solidaritet möta människor i utsatta livssituationer” (Svenska kyrkan, 2019). Biskopsbrevet upplyser om att ”Ordet diakoni har (...) i Svenska kyrkan bara använts de senaste århundradena. Det som ordet handlar om, kristen medmänsklig kärlek och omsorg, har dock kommit till uttryck på olika sätt genom hela kyrkans historia. Det har skett på olika sätt beroende på varje tids förutsättningar och behov.” (Biskopsmötet 2015, 6)

Diakonins kärna och identitet, det teologiska svaret på ”varför diakoni?”, kan enligt Bodin och Hollmer besvaras utifrån olika teologiska perspektiv. De kan vara kristologiska – det vill

säga utgå från hur Jesus mötte och tjänade människor; skapelseteologiska – där tanken om att Gud är allt gotts ursprung är central; och ecklesiologiska – som visar på att diakoni är en del av kyrkans identitet (2018, 35). Biskopsbrevet lyfter fram perspektiv inspirerade av berättelsen om den barmhärtige samariten från Lukasevangeliet i Bibeln (Biskopsmötet 2015, 26).

Ett diakonalt förhållningssätt ska, enligt Bodin och Hollmer, präglas av respekt och jämlikhet. Det ska vara bekräftande, långsiktigt hållbart och bemyndigande (2018, 7-8). Det innebär bland annat att mötet med människor bör ske på ett sätt som inte förstärker en maktobalans (dock bör en medvetenhet finnas om att risken finns att hierarkier uppstår) utan sträva efter att skapa utrymme för medbestämmande och delaktighet.

Bodin och Hollmer beskriver i ett avsnitt om välfärdsarbete i kyrkan vad som kan kategoriseras som mervärde och särart. De menar att: ”I kristen människosyn har människan kroppsliga, själsliga och andliga behov. Det är församlingens uppgift att ta dessa på allvar. Att församlingen arbetar med människors andliga behov är också något som kan beskrivas som ett mervärde eller en särart.” (2018, 26). De menar också att allt diakonalt arbete som drivs i kyrklig regi kan sägas innehålla en särart just på grund av den kyrkliga förankringen. Man bör dock, menar de, alltid inom församlingens ram kunna erbjuda specifikt kristen själavård för den som önskar även om verksamheten i sig inte är uppbyggd på ett sätt där det är ett naturligt inslag.

När det diakonala arbetet blir välfärdsinriktat kan det ta sig uttryck på olika sätt. Det kan ske i egen regi, i samarbete med eller på uppdrag av annan part. Kyrkans diakonala röst kan också ha rollen som påverkansaktör och verka för ett bättre samhälle. (Biskopsmötet 2015, 38 samt Bodin och Hollmer 2018, 20-24)

Församlingens diakonala arbete bör alltid vara kontextuellt och lokalt förankrat, menar man i Biskopsbrevet (2015, 35). Att pröva nya former och vara lyhörd för människors behov snarare än att hävda sina egna intressen eller köra på i gamla hjulspår kan hjälpa till att sänka trösklarna och skapa en välkomnande atmosfär (2015, 32). Biskopsbrevet pratar också om att diakonin bör vara riktad både inåt församlingen och utåt samhället. ”En kyrka som reserverar kärlek och omsorg för dem som redan funnit vägen till ett liv i tro förlorar sin trovärdighet och riskerar att utestänga dem som Gud söker.” (2015, 13).

Huvudsakligt fokus för de diakonala verksamheterna bör, enligt Bodin och Hollmer, antingen vara ”insatser som (i första hand) är inriktade på omsorg och gemenskap” eller ”insatser som (i första hand) är inriktade på förändring och problemlösning” (2018, 12).

RESULTAT OCH ANALYS:

Trädgårdarna och verksamheten – en beskrivning:

De tre trädgårdarna som uppsatsen bygger på finns i södra delen av Sverige. Två av trädgårdarna ligger på landet, inbäddade i naturen och med kyrka och församlingshem som en del av miljön. I de båda trädgårdarna är det en trädgårdsmästare respektive en diakon som är huvudansvariga – i texten nedan kallas de Trädgårdsmästaren och Diakonen. Trädgårdsmästaren har också varit ansvarig för att en terapiträdgård med olika rum, för olika behov och faser av rehabiliteringsprocessen, har anlagts på platsen. Den tredje trädgården består av planteringslådor placerade på en före detta personalparkering samt en liten plätt med gräsmatta, rosenbuskar och andra perenner, träd och ett växthus. Den trädgården finns i anslutning till ett församlingshem, centralt i en mindre stad. Från den trädgården är det Diakoniassistentens röst som hörs i uppsatsen.

Som inspiration och grund till trädgårdsdiakonin använder man sig av metodmaterial och teorier baserade på forskning kring naturens påverkan på människors hälsa. Åsa och Mats Ottossons bok *Lugn av naturen* (2013) och ett studiematerial kopplat till den samt Gunilla Nilssons (red) bok *Trädgårdsterapi* (2009) är källor som nämns av Diakonen och Trädgårdsmästaren. Vårsta diakonis arbete med Grön Helhet anges av Diakonen som en källa till inspiration och kunskap och även Planteringslåde-trädgårdens arbete är inspirerat av Vårsta där ”kristen människovård” är målet för arbetet (Vårsta Diakoni, u.å.). Kursen *Odlarglädje och Skapelsekärlek* på Helsjöns folkhögskola har Trädgårdsmästaren tagit del av och tycker sig ha god användning för i sitt arbete.

I samtliga fall är det församlingarna själva som driver den trädgårdsdiakonala verksamheten. Planteringslåde-trädgården drevs dock fram till sommaren 2018 som ett EU-projekt och när projektet upphörde beslutade församlingen att ta över ansvaret och bedriva trädgårdsdiakoni i

egen regi. Beslutet innebär bland annat att verksamheten inte längre behöver vara konfessionsfri. Hos Diakonen finns ett samarbete med arbetsförmedling och försäkringskassa.

Deltagarna kommer till trädgårdsdiakonin för att få hjälp med återhämtning i samband med långa sjukskrivningar. Den stora majoriteten av dem deltar inte i annan kyrklig verksamhet. I flera fall blir deltagarna rekommenderade av arbetsförmedlingen och/eller försäkringskassan att delta i trädgårdsdiakonin. Diakonen berättar om förutsättningarna för samarbete med försäkringskassan och arbetsförmedlingen i sin församling: ”Alla deltagare kommer via arbetsförmedlingens enhet som heter Förstärkt samverkan som är en tätare kontakt försäkringskassan/arbetsförmedlingen”. För varje deltagare utgår i det fallet ett ekonomiskt bidrag under den 12-veckorsperiod de deltar i den trädgårdsdiakonala verksamheten. Det finns dock inget skrivet avtal med arbetsförmedlingen ”Vi lever på tilliten” säger Diakonen. Förutom trädgårdsarbete, på den nivå som deltagarna orkar med, och vistelse i naturen förekommer även andra kreativa metoder på träffarna. Diakonen berättar om upplägget i den av diakonträdgårdarna som hon är ansvarig för:

”Man kommer halv 9 på morgonen, mån-ons och fredag. Vi äter frukost och allteftersom pratet är igång börjar vi titta på vad vi ska göra på dagen. Då beror det på hur deltagarna mår, hur man har sovit på natten, om man orkar ta sig an. I början är många deltagare väldigt trötta (...). Vi sår mycket fröer, grönsaker och blommor. (...) Vi promenerar, (...)bygden är underbar med skogen och havet. Vi lär ut enkel kyrkogårdsskötsel, rabatter, klippa rosor. (...) Vi pratar och samtalar mycket i grupp. (...) Så lär vi ut hantverk, pileflätning, gjuter i betong, fotograferar, åker till en keramiker så man få prova rakubränning, målar mandala, tovar i ull och vi bakar tunnbröd och lagar kirskålpaj. Vi skriver dagbok, var och en skriver dagbok under de 12 veckorna. Och sedan återsamlas vi vid 12-tiden för att samla ihop förmiddagen. Då kanske vi tar en kopp te eller smakar på något vi har bakat och sedan cyklar eller åker alla hem kl. 12”.

I verksamheten som Diakoniassisten är en av de ansvariga för, tar man även med deltagarna ut i samhället, till exempel för att åka buss, för att ge möjlighet till social träning.

I Diakonens verksamhet träffas de 4 dagar i veckan under 12 veckor. Liknande upplägg har man hos Diakoniassistenten. I den verksamhet som Trädgårdsmästaren ansvarar för träffas de endast på måndagar.

Samtal är en viktig del av trädgårdsdiakonin. I den mån kompetensen inom arbetslaget inte räcker till, som i vissa fall för Trädgårdsmästaren, söks hjälp utifrån.

Det framgår inte av intervjuerna om upplägget på verksamheten medvetet stöder sig mot teorier om aktivitetens roll i rehabiliteringen i naturen eller mot miljöpsykologiska teorier.

Trädgårdsdiakonin och rollen som välfärdsaktör

Som tidigare forskning visar finns det potentiella risker för kyrkan när den tar på sig ett välfärdsansvar. Att axla uppgifter som andra aktörer möjligen skulle kunna göra lika bra kan också väcka frågor om kyrkans roll och uppdrag. Jeppson Grassman ställer sig, i relation till kyrkans diakonala arbete inom välfärdssektorn, frågan: ”Vad händer med det religiösa i allt det här – det som ger kyrkan dess röst, dess särart och faktiskt dess raison d’être?” (2014, 303). Följande stycke visar på aspekter kring hur de här frågorna kan förstås utifrån exemplen med trädgårdsdiakonin och i relation till Biskopsbrevet och Vägledning för diakoni.

På hemsidan hos en av församlingarna finns information om trädgårdsdiakonin. Bland annat går där att läsa:

”Vår gamla kyrka och kyrkogårdsmiljö verkar lugnande, stärkande och läkande på de personer som rehabiliterar sig hos oss. Naturens läkande krafter på människan finns väl dokumenterad i olika sammanhang. (...) Vi tycker att vi (...) har en fantastisk möjlighet att fylla tomrummet mellan psykiatrin och socialtjänsten i den miljö vi har för både kroppen och själen. (...) Vår miljö i kyrkan behöver man inte ens prata om, den är stillhet och andlighet. Här får man överlämna sig och vila i själen. Vi har helheten i vår kyrka och religion som nu skulle kunna användas där den bäst behövs, hjälpa människor i existentiella livskriser och att kunna använda den breda, djupa och helhetstänkande erfarenhet som finns hos kyrkogårdspersonal, präster och diakoner tillsammans. Detta ger oss möjligheten till en helt ny och unik behandling av utbrända människor.”

(Svenska kyrkan, u.å.)

Här lyfts både miljön som omger platsen där trädgårdsdiakonin bedrivs och den samlade erfarenheten hos de anställda i församlingen upp som en del av förståelsen av varför man upplever att det finns ett värde i att verksamheten bedrivs just i kyrkan. Utan att fördjupa sig i exakt vad som menas lyfts ”religion” fram och att den här får ”användas där den bäst behövs”. Jeppsson Grassmans oro för att det religiösa får en underordnad betydelse verkar här vara obefogad. Diakonen, som arbetar i den trädgård som hemsidans citat är hämtat ifrån, utvecklar tanken om var värde finns med att ha trädgårdsdiakoni i kyrkan:

”Jag tror att vi har en bra miljö, alla har inte det, men har man personal som är välvilligt inställd så tror jag att det här är en framtid för kyrkan. Vi måste mer och mer vara i nätverk, samarbeta och vara sociala aktörer, att ta det här samhällsansvaret. (...) Den kristna människosynen tror jag är så viktig att vi hävdar i dagens samhälle.”

I Biskopsbrevet betonas vikten av att det diakonala arbetet söker nya former i takt med att samhället förändras. ”Diakoni är alltid kontextuell. Den uppstår som ett svar på de behov vi möter och tar sig därför olika uttryck beroende på den konkreta situationen.” (Biskopsmötet 2015, 11).

Hansson (2013) menar att kyrklig verksamhet med faktisk särart har ett värde endast som en del av mångfalden på välfärdsmarknaden. ”Om kyrkan (...) kan göra anspråk på mer än faktisk särart, så att verksamheten uttrycker en särskild kyrklig identitet, och i viss mening är exklusiv, då blir mervärdet inte bara en fråga om att förstärka befintliga välfärdsinsatser med ytterligare likartade sådana, utan om insatser med särskilda och delvis unika kvaliteter” menar han (2013, 45). Utifrån Hanssons förståelse av särart och mervärde kan ambitionen som uttrycks på församlingens hemsida ovan och Diakonens förståelse av det kyrkan kan bidra med tolkas som mer än faktisk särart (och därmed, enligt Hansson, ha ett mervärde utöver att bidra till mångfald på välfärdsmarknaden) då varken miljön i kyrkbyn eller den unika sammansättning av kompetens och erfarenhet som finns på platsen kan kopieras av annan aktör.

När Bodin och Hollmer pratar om särart och mervärde (2018, 26) gör de det i mer allmänna termer. De menar att det faktum att ”församlingen arbetar med människors andliga behov” räcker för att den diakonala verksamheten kan sägas utgöra en särart. De belyser också vikten av att tydligt kommunicera vad som är unikt med verksamheten i fråga. Att vara tydlig med

det egna bidraget menar de är viktigt både för självförståelsen och i mötet med en eventuell samverkanspart. I citatet från hemsidan ovan tydliggörs att ett andligt perspektiv bidrar till en helhet som gör att trädgårdsdiakonin utgör en unik form av rehabilitering för människor med stressrelaterade sjukdomstillstånd.

Enligt Diakonens erfarenhet bidrar miljön och sammanhanget till det som är kyrkans särart. Hon berättar:

”Vi brukar säga att vår miljö har kallat på oss för där är så mycket lugn och ro. I den här lilla kyrkbyn så klämtar klockorna vid tacksägelse, vid begravningar med mera. Vi i teamet har ju växt upp med kyrkan och den är ett med oss så vi hoppas att deltagarna indirekt känner av och ser att så här har vår väg blivit.”

Hon fortsätter:

“Ibland vill man gå en promenad och bara komma ifrån gruppen och ha tid för sig själv, och då har vi från början sagt att i den mån det är ledigt i kyrkan så gå upp dit och använd kyrkorummet för egen tanke och ljuständning.”

På en fråga om vad som kännetecknar en god miljö svarar Diakonen:

”Där vi har ett gott medarbetarteam och vi har ett sammanhang att erbjuda i kyrka och församlingsliv. Vi har överlag lokaler och vi har en anda som vi ska värna om verkligen, att se på varandra med respekt och vara lyhörda inför vad den andre kan komma med. För mig är dialog väldigt viktigt. Att vi sätter en tillit till människor. Att vi får människor att trivas och om man trivs så känner man att man kan ta lite plats och att man blir lyssnad till, det är jätteviktigt idag. Ett gott kärleksfullt bemötande är A och O. Jag tycker också ibland att kyrkan presenterar något packat och klart, att det är vi som har sanningen. Och jag tycker att vi ska vara väldigt ödmjuka emot när man möter en annan människa att man inte lämnar över ett paket. Så här ska du vara, så här ska du tro, och det är detta som gäller, så ska du be, så här du ska läsa Bibeln och så här ska du se på Gud. Nej, jag fjärrar mig från det. Jag tycker mycket om hur vår förra biskop, nuvarande ärkebiskopen, skrev en bok att Gud är större, att hela tiden tänka det.”

Miljön kan med andra ord vara den fysiska miljön med kyrka, kyrkogård och församlingshem som kombineras med trädgård och omgivande natur. Det kan också syfta på den psykosociala

miljön med ett diakonalt förhållningssätt som främjar medbestämmande och som myndigförklarar deltagarna.

I en av de andra församlingarna svarar Trädgårdsmästaren på frågan om vad kyrkan kan bidra med och vad som skiljer verksamheten från trädgårdsterapi eller Grön rehab i annan regi, att hon bland annat upplever att: ”Fördelen är: Den (*verksamheten med Grön Rehab - min kommentar*) finns ju på många andra ställen, men fördelen är att vi inte är vinstdrivande. (...) Vi vill människor väl och vi drivs inte av pengar.”

Enbart med det här citatet som grund för förståelsen av hur kyrkans arbete med trädgårdsdiakoni skiljer sig från andra aktörers arbete med naturunderstödd rehabilitering är det svårt att se det som något mer än faktisk särart, i Hanssons mening, då även andra icke vinstdrivande organisationer skulle kunna bedriva verksamhet på liknande sätt.

Om planteringslåde-trädgården finns på Lunds stifts hemsida en text där följande kan läsas:

”Att befinna sig i en långvarig arbetslöshet eller sjukskrivning kan lätt resultera i ett utanförskap och utsatthet. I dagens samhälle, med ett högt uppdrivet tempo och krav på effektivitet, kan personer som en längre tid stått utanför arbetsmarknaden behöva en lugn miljö då de ska börja ta de första stapplande stegen tillbaka till arbetslivet eller studier. Vi som kyrka kan erbjuda en sådan miljö, dessutom kan vi hantera existentiella frågeställningar som kan komma upp.” (Carlsson, 2014).

Även här trycker man på miljön i kyrkan som det som är annorlunda i relation till om verksamheten bedrivits av annan aktör. Man understryker även värdet av att ha kompetensen och språket för att möta existentiella frågeställningar. I församlingsinstruktionen (ett styrdokument som anger riktningen för församlingens arbete), för den församling där planteringslådeträdgården finns, står beskrivet om det diakonala uppdraget att ”De diakonala behoven blir allt större i samhället och som församling måste vi ständigt bära med oss frågan om vad som är vår uppgift i det. Det sociala skyddsnet som finns i samhället ska användas i första hand och *vi ska inte göra det som andra aktörer gör på ett bra sätt.*” (Svenska kyrkan, 2017), min kursivering. Här finns återigen en upplevelse av att kyrkan har något att bidra med som är något annat, eller något ytterligare, jämfört med om verksamheten bedrivits någon annanstans, av någon annan. En del av förståelsen av vad som är unikt med trädgårdsdiakonins

upplägg i Planteringslåde-trädgården har att göra med Diakoniassistentens upplevelse av att ”Äntligen få vara kyrka”. Verksamheten i trädgården har tidigare drivits som ett EU-projekt. Sedan beslutet om att fortsätta driva verksamheten i egen regi har man bestämt sig för att införa andakter under träffarna, vilket är ett inslag som inte är troligt att en annan aktör skulle ha med. Diakoniassistenten upplever att andakt och ett andligt perspektiv tillför lugn och en god stämning till träffarna. Upplevelsen väcker dock frågor om hur överenskommelsen har sett ut mellan församlingen och arbetsförmedling/försäkringskassa. Att det inte varit möjligt att ha andakter på träffarna tidigare, då ett krav på ickekonfessionalitet ställdes på verksamheten, är en av de risker Linde visar på i relation till Överenskommelsen nämligen att kyrkan i vissa fall kan komma att betraktas som ren serviceproducent, som han uttrycker det (Linde 2014, 207).

Trädgårdsdiakonin och dess betydelse för kyrkan

Samtliga intervjuer visar att en stor försiktighet med traditionellt religiösa inslag iaktas i trädgårdsdiakonin. Det förekommer i två av exemplen inga andakter eller böner alls i samband med träffarna. För Diakonen är det ett helt medvetet val att inte ha andakter, bibelläsning, böner eller välsignelser i samband med träffarna, att jämföra med Diakoniassistenten ovan. Dock ger även Diakoniassistenten uttryck för en viss återhållsamhet då hon under intervjun berättar att hon efter viss fundering låtit bli att läsa välsignelsen i samband med en av träffarna med hänvisning till en känsla av att det i sammanhanget inte kändes rätt. För Diakonen är det av hänsyn till deltagarna som har olika bakgrund, i vissa fall en annan religiös bakgrund än en kristen, man väljer att inte använda den typen av religiösa inslag.

“... vi har ju också deltagare där kyrkan inte är en naturlig del eller det känns främmande, vi har också deltagare med annan konfession, muslimer, och då är vi öppna om frågan kommer upp men vi är väldigt varsamma om våra deltagare.” (Diakonen).

Att religionen, tron och kyrkan är viktiga, trots valet att vara försiktig med traditionellt religiösa uttryck märks dock väl i samtalen med de ansvariga. Trädgårdsmästaren som ansvarar för en av diakoniträdgårdarna reflekterar under intervjun kring deltagarnas förhållande till

kyrka och tro. Hon berättar om ett samtal som kommit upp under en av träffarna där deltagare uttryckte sig skeptiskt till en början.

”Men det roliga är att folk blir nyfikna. Förra året till exempel så hade vi pratat och så kom det upp ’Man kan ju inte tro på Gud.’ Så kommer diskussionen upp lugnt och fint och så slutade det med att de ville ha en dag på klostret – en heldagsretreat. Då gick vi dit och så pratade syster Lena om Fransiskus.”

Trädgårdsmästaren kategoriserar verksamheten som lågtröskelverksamhet och det är endast på deltagarnas egna initiativ som samtal om tro kommer upp. Syftet med trädgårdsdiakonin är inte att undervisa om kristen tro eller att förkunna, utan att skapa utrymme för rehabilitering och återhämtning, men med den ytterligare dimension som kyrkan kan erbjuda i form av en medvetenhet om att funderingar och upplevelser om tro och helighet tas på allvar och ges utrymme när behov finns. På frågan om vad Trädgårdsmästaren ansåg vara unikt med att verksamheten erbjuds i kyrkan var det, som tidigare lyfts fram, kyrkans inställning till ekonomisk vinning hon pekade på. Citatet ovan visar på ett förhållningssätt som ger utrymme för andra värden, och som ger en annan bild av särart och mervärde i verksamheten som Trädgårdsmästaren är ansvarig för.

”Jag tror att det är enklare för folk att komma till kyrkan (*i betydelsen kyrkans verksamhet - min tolkning*), sedan kommer de dit så småningom. När man väl vill fördjupa sin tro, börja läsa Bibeln på riktigt, ja men då är man ju där inne och då behöver man ha den biten också. Men jag tror att det är viktigt med flera steg upp och att man börjar längst ner.” (Trädgårdsmästaren)

I det kapitel i Biskopsbrevet som bidrar med en teologisk bakgrund till församlingarnas diakonala arbete (Biskopsmötet 2015, 18-29) används berättelsen om den barmhärtige samariten, från Lukasevangeliet i Bibeln, som utgångspunkt för ett möjligt tolkningsmönster. En av poängerna som lyfts fram är att ”Kärleken till nästan utövas i berättelsen utan några religiösa motiv och går till och med över religionsgränser.” (2015, 26). Senare i Biskopsbrevet menar man:

”Grundläggande är att skapa en atmosfär som präglas av hänsyn till andra människors behov istället för att var och en främst ser till sina egna intressen. En sådan miljö sänker osynliga trösklar och öppnar för samtal.” (2015, 32)

En viktig del av kyrkans tradition är användandet av ett rikt symbolspråk i syfte att ge möjlighet till en tolkningsbredd i relation till livet och tillvaron. Trädgårdsmästaren funderar kring hur naturen kan bidra med symboler som hon menar inte används tillräckligt idag. Hon pratar om hur naturens och trädgårdens symboler också kan användas i samband med gudstjänstfirande:

”Bara det att använda mer naturföremål i kyrkan. (...) att man lyfter upp altarblommorna, som ändå ingår i hela liturgin. Blommorna står ju ofta för någonting. (...) Jag tycker att man kan lyfta det lite mer i predikan, knyta an. (...) Det finns ju så oerhört mycket roliga texter i Bibeln där man knyter an till natur och skapelse och hela det här, att man vågar använda det lite mer. Jag tror att ibland kan det också vara enklare att känna igen sig själv när man går tillbaka till sådana texter. När man pratar om hur någonting växer och sedan dör, att det är enklare att förstå än andra texter ibland.”

Diakonen använder naturens symboler i samtal med deltagarna i trädgårdsdiakonin:

”Redan första dagen när vi sätter frö, så brukar jag prata om fröet kontra människan. Fröet ska ner i en god mylla, det är inte alla människor som föds in i en god mylla, vi behöver alla näring för att växa, vi behöver då och då i livet ha stöttepelare - växtpinnar som vi använder för att stötta upp växterna. Vi pratar om den symboliken – från död genom liv, eller liv genom död. Årets deltagare har berättat om att de fick vara med om det kala i mars och grönskan under sommaren och sedan få vara med om själva avklädandet, vissnandet. Själva naturen är ju som kyrkans språk egentligen.”

Värdet av symboler som deltagarna kan relatera till lyfts fram även i planteringslåde-trädgården, när den beskrivs på Lunds stifts hemsida:

”Trädgårdsarbetet handlar inte om att prestera. En dålig tillväxt eller en vissnande planta kan tvärtom fungera som en lärdom och symbol för livet. Allt går inte rakt fram och uppåt, ibland stöter man på hinder som gör att man får gå andra vägar. Ibland lyckas man helt enkelt inte med det man haft för avsikt att göra.

– Livets tillväxt är inte alltid så stark och ibland vissnar vi. Får människan dessutom inte tillräckligt med näring och omsorg mår hon som växter som inte får tillräckligt med näring och omsorg: växer dåligt, slokar och vissnar till slut. Det blir då ett symboliskt värde i växtligheten”. (Carlsson, 2014)

En av de ansvariga för rehabiliteringsträdgården i Alnarp, verksamhetschef och arbetsterapeut Lena Welén-Andersson, bekräftar att användandet av symboler kan vara en del i läkeprocessen, att sätta in sitt liv i ett sammanhang och förstå något som tidigare inte varit tydligt:

“Genom tiderna har trädgårdar många gånger gestaltats och tolkats allegorisk, det vill säga man har använt trädgårdens olika element som liknelse för något annat. Naturen är rik på metaforer och symboler och naturens mångfald erbjuder människan en möjlighet att komma i kontakt med sitt eget unika symbolspråk.” (Welén-Andersson 2010, 79).

Arbetet med naturen, med trädgård, är för bland annat Trädgårdsmästaren en del av det religiösa livet. Hon säger:

”Jag känner mycket att Anden finns i jorden, i skapelsen, och gräver du ner dig och är där så kommer du i kontakt med Ande och allt som kommer med det. Så jag känner att det är så himla viktigt. Det är grunden vi står i, i hela skapelsen, och se den, det handlar bara om att se den, uppleva den, våga lägga sig på mage och titta på den där blomman och bara betrakta, här och nu. Så tror jag att så mycket annat bara hamnar på plats.”

Vid ytterligare ett tillfälle lyfter hon värdet av att få ha naturen som verktyg:

”Hela skapelseteorin, den är ju jättemycket med där. Och det är samma när man är i skogen så har man hela det här, Helig Ande och allt det är så himla lätt att bara väva in och känna. All kraft som finns där.”

I intervjuer, på hemsidor och i församlingsinstruktioner stöter jag på tankar om hur just mötet med trädgård och natur upplevs ge perspektiv på tillvaron och ha en läkande verkan. I Biskopsbrevet och i Vägledning för diakoni lyfts teologiska ramar för förståelsen av det diakonala uppdraget fram. Ett av perspektiven är det skapelseteologiska, att ”Gud har skapat hela världen och alla människor och verkar genom sin skapelse” som Bodin och Hollmer formulerar det (2018, 35).

Diakonen berättar att:

”Deltagarna säger att många har inte varit så mycket ute som vi är. Liksom få låta solen värma kinden, få höra fågelsången, känna vinden och jorden och växandet, det gör något med en. Jag har sett många bevis på det, hur man kan läka när själen och hjärtat får grönt omkring sig.”

Trädgårdsdiakonin i relation till församlingsbor, medarbetare och kyrkoråd

Vid flera tillfällen under intervjuerna betonas vikten av att ha stöd från arbetslag och kyrkoråd i uppbyggandet av trädgårdarna och den verksamhet som bedrivs i dem.

I intervjun med Trädgårdsmästaren framkommer att hon inte upplever att det närmaste arbetslaget har kunnat vara till hjälp när hennes egen kompetens inte har räckt till i mötet med deltagarna. Hon har då istället fått söka stöd utifrån.

”Vi hade en diakon med från början men hon ville inte vara med. Hon vände sig emot att det var så låg tröskel, det tyckte hon inte var bra. Då valde hon att sluta. Jag tror att det är viktigt att ha med en diakon, för det som jag har saknat är samtalsbiten. Jag har väl en del sunt förnuft, och det kommer man en bit med. Men det är sjuka människor här, det finns suicida tankar och ibland känner jag att jag inte mår med. Jag har inte den utbildningen så att jag kan ta det.” (Trädgårdsmästaren)

Trädgårdsmästaren berättar också att hon har försökt att integrera trädgården mer med övrigt församlingsarbete bland annat genom att ha friluftsgudstjänster i en del av trädgården som gränsar mot skogen och där ett altare och sittplatser finns, men inte upplevt att hon fått övrig personal med sig.

Upplevelsen av värdet i att ha kyrkoråd och personal med sig från början har också att göra med att verksamheten är resurskrävande.

”När man börjar jobba med det här så är det viktigt att få med alla på tåget. Rent praktiskt. Man bygger upp en trädgård, det tar fler timmar att sköta än en gräsmatta. Om man väljer att använda trädgården i personalvård, i flera verksamheter, att man ser det som en tillgång, då har man så oerhört mycket att vinna. Se det som en enhet precis som församlingshemmet, kyrkan.” (Trädgårdsmästaren)

Diakonen har främst hört positiva kommentarer kring arbetet med trädgårdsdiakonin. Hon berättar:

”I början var det lite motigt. Då kunde vi få höra från de förtroendevalda ’men lilla (NN), du ska inte tro att man blir frisk genom att kratta lite på kyrkogården’. Och då tänkte jag att du vet ingenting om det här. Sådant kunde vi möta men annars tycker jag att vi har haft ett gott stöd.”

Hon lyfter även upp värdet av ett brett samarbete

”Vi måste mer och mer vara i nätverk, samarbeta och vara sociala aktörer, att ta det här samhällsansvaret. Det vill jag uppmana församlingar att göra. Det är skönt att inte behöva vara själv. Det är ett ganska hårt arbete men det ger så mycket igen. Man lär ju av varandra i mötet med människor”

DISKUSSION OCH SLUTSATS:

Så, på vilket sätt kan trädgårdsdiakoni vara till hjälp för Svenska kyrkan att uppnå de visioner för ett gott diakonalt arbete som uttrycks i Ett biskopsbrev om diakoni och Vägledning för diakoni?

För att Svenska kyrkan ska kunna få vinning av trädgårdsdiakonin är det bra, menar jag, att först identifiera potentiella risker som kan förhindra att det som verksamheten i trädgårdarna kan bidra med, kommer till sin rätt. I intervjuerna med de ansvariga för den trädgårdsdiakonala verksamheten framkommer att arbetet är tungt och resurskrävande. Att uppdraget är väl förankrat i arbetslag och beslutande organ samt att en förståelse finns för att arbetet i och med trädgårdarna tar tid och kostar pengar, lyfts fram som viktigt för att verksamheten ska kännas hållbar och givande på sikt. Långsiktighet är också något som Bodin och Hollmer framhåller som väsentligt i ett diakonalt förhållningssätt (2018, 8). Om förankringen i arbetslaget saknas kan risken uppstå att arbetet blir tungrott på grund av en upplevelse av att vara ensam och att inte backas upp när behov av det finns, som i Trädgårdsmästarens fall. Risken finns också att personal slutar på grund av olika syn på uppdraget.

Risker som rollen som välfärdsaktör kan innebära för kyrkan har till viss del, om än i begränsad utsträckning, bekräftats i uppsatsen. Riskerna påpekas av bland andra Linde, i

riskan att bli en ”avgränsad ’socialtjänst’ längre ifrån den religiösa sfären” (2016, 46) och i potentiella risker han menar kan uppstå i relation till Överenskommelsen samt Jeppsson Grassman, som pekar på en risk för kyrkan att tappa sin särart. Diakoniassistenten uttrycker under intervjun flera gånger sin glädje över att ”Äntligen få vara kyrka”. Det visar att det i den tidigare överenskommelse som varit gällande under tiden som EU-projekt, inte funnits utrymme för det som hon upplever är kyrkans särart. Dialogen mellan kyrkan och dess samarbetspartner verkar här inte ha varit helt tillfredsställande.

Med potentiella risker identifierade kan blicken vändas mot vilka möjliga vinster trädgårdsdiakonin kan innebära för Svenska kyrkan och hur verksamheten kan vara till hjälp för att uppnå eftersträvarvärda mål för Svenskkyrklig diakoni, i enlighet med Biskopsbrevet och Vägledning för diakoni.

Ovan nämnda risk för obalans i relationen mellan kyrkan och en samverkanspart har Diakonen en annan syn på. I hennes berättelse framträder en bild av att samarbetet med andra aktörer innebär ett mervärde i sig. Hennes erfarenhet visar att för att ett samarbete ska ha goda förutsättningar att lyckas och kännas givande för alla parter är tillit och en god dialog viktigt. Att den värdegrund som kyrkan vilar på får vara bärande och synlig lyfts fram som centralt av Diakonen. Både i Biskopsbrevet och i Vägledning för diakoni ses samverkan med det omgivande samhället och dess institutioner som viktiga delar av det diakonala uppdraget, i Biskopsbrevet understryks till och med att ”Det finns all anledning att bredda och stärka dessa kontakter.” (2015, 35). Att ingå samarbeten med andra samhällsinstitutioner menar jag medför fördelar för samhället, då kyrkans kompetens och särart tas tillvara och bidrar till mångfald, och för församlingarna som på det sättet breddar möjligheterna att förstå behoven i samhället och kan agera därefter. Jag menar att uppsatsen visar att ett samarbete som sker i respekt och ömsesidighet, som hos Diakonen, är i linje med visionen om hur diakoni i Svenska kyrkan bör utformas.

I intervjun med Trädgårdsmästaren och i intervjun med Diakonen lyfts det unika med att få ha naturen som arbetsplats och som ”medarbetare” i mötet med deltagarna, fram. Exempel på det är Trädgårdsmästarens upplevelse av att helig ande finns i och verkar genom naturen och att Diakonen menar att hon många gånger bevittnat att det händer något med oss människor när vi vistas i naturen. Jag kopplar ihop det med det skapelseteologiska perspektiv som lyfts fram

i Biskopsbrevet och i Vägledning för diakoni. Bodin och Hollmer formulerar att ”Gud verkar genom hela skapelsen” (2018, 21). Det är i deras förståelse inte naturen som avses i just det här fallet men jag vill hävda att användandet av naturen som verktyg och aktör stämmer väl in i tanken om att det ”ur en skapelseteologisk syn på diakoni (är) självklart att samverka med alla goda krafter” (Bodin och Hollmer 2018, 35) och att det är just det som händer när natur och trädgård får vara en resurs i rehabiliteringsprocessen hos de deltagande.

Biskopsbrevet menar att det är ”klokt att noga lyssna på vad ovana deltagare känner sig obekväma med och – när det behövs – försöka förändra församlingens kultur” (2015, 32). Att använda natur och trädgård som resurs innebär möjligheter för kyrkan att ge utrymme för den helighet och andlighet som många känner i relation till naturen och är därmed ett sätt för kyrkan att vara lyhörda för kyrk-ovana deltagare och öppna upp för ett breddat tilltal.

I uppsatsen har vikten av symboler som har förmågan att väcka känslor, symboler som är relevanta i dag och för den grupp som möts, lyfts fram på flera håll. Diakonen och Trädgårdsmästaren pratar båda om att de inte använder ett traditionellt kristet språk under träffarna för att det upplevs kunna landa fel och inte vara konstruktivt i sammanhanget. Att använda ett relevant symbolspråk, som har förmågan att vidga perspektiven och att väcka känslor, kan då vara av särskilt värde. I Ottossons avhandling (2007) om natur och coping lyfter han fram hur objekt i naturen på olika sätt och i olika faser under bearbetningen av en kris kan skapa mening och sammanhang. Bland annat lyfter han fram stenen som symbol för det beständiga, att livet fortgår trots allt (2007, 33). Jag menar att trädgårdsdiakonin även i det här avseendet kan vara till hjälp för kyrkan i strävan efter ett diakonalt arbete som möter nutidsmänniskan och det samhälle hon lever i. ”När samhället och människors levnadsvillkor förändras behöver därför också de diakonala uttrycksformerna omprövas” (Biskopsmötet 2015, 32). Utmattning och stress är en av vår tid stora problem. Därför menar jag att en diakonal verksamhet som har förmågan att möta det behovet, använda ett språkbruk som ger tolkningsmöjligheter för livet, och verka för förändring, stämmer väl in i Svenska kyrkans bild av ett gott diakonalt arbete.

I uppsatsen hörs på flera håll röster om religion, antingen på grund av en oro att den ska utarmas eller nedprioriteras, eller för att den ses som central och en del av förståelsen varför kyrkan bör erbjuda trädgårdsdiakoni. Vad som menas med religion i de olika sammanhangen

har jag inte fördjupat mig i här. För vidare forskning om trädgårdsdiakoni kan det vara ett möjligt spår att utforska.

SLUTSATS:

Uppsatsen har från olika perspektiv belyst trädgårdsdiakoni i Svenska kyrkan och undersökt om trädgårdsdiakonin kan vara till hjälp för Svenska kyrkan i strävan efter goda diakonala arbetsformer och förhållningssätt.

Några risker har kunnat identifieras bland annat relaterade till rollen som välfärdsaktör och i relation till bestämmande organ och/eller medarbetare. En medvetenhet om riskerna förknippade med trädgårdsdiakonin innebär bättre förutsättningar för att ett diakonalt arbete med naturen som resurs ska kunna ge positiva effekter.

Användandet av natur och trädgård i det diakonala arbetet skapar möjligheter att uppnå visioner om hur diakoni i Svenska kyrkan bör bedrivas. Möjligheterna kan bland annat ta sig uttryck i att naturen kan användas som resurs i skapelseteologisk mening, i ett breddat språk som kan tilltala kyrk-ovana deltagare, i sänkta trösklar, i goda samarbeten med andra aktörer och i att trädgårdsdiakonin strävar efter att skapa förändring för deltagarna.

Jag påstår att trädgårdsdiakoni är en alltför outnyttjad resurs för Svenska kyrkan. Med den får kyrkan nya verktyg att använda det som natur och trädgård kan bidra med och får möjlighet att kunna erbjuda en ny form av diakonal verksamhet, relevant i vår tid och i relation till några av de samhällsutmaningar vi står inför.

LITTERATURLISTA:

Ahmadi, Fereshteh. 2006. *Culture, religion and spirituality in coping: The example of cancer patients in Sweden*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Ahmadi, Fereshteh och Ahmadi, Nader. 2015. Nature as the Most Important Coping Strategy Among Cancer Patients: A Swedish Survey. *Journal of religion and health*. 54 (4): 1177–1190.

Tillgänglig på internet: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10943-013-9810-2>

Att färdas väl: hur Svenska kyrkan kan navigera i välfärden.. 2013. Uppsala: Svenska kyrkan.

Backman, Jarl. 2008. *Rapporter och uppsatser*. 2:11 Uppl. Lund: Studentlitteratur.

Bäckström, Anders (red.). 2014. *Välfärdsinsatser på religiös grund: förväntningar och problem*. Skellefteå: Artos & Norma.

Ett biskopsbrev om diakoni: Biskopsmötet 2015. 2015. Uppsala: Svenska kyrkan

Grahn, Patrik. 2009. Trädgårdsterapi – en exposé. I Nilsson, Gunilla (red.). *Trädgårdsterapi*. Lund: Studentlitteratur, 15-30.

Grahn, Patrik och Ottosson, Åsa. 2010. *Trädgårdsterapi: Alnarpsmetoden: Att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning*. Stockholm: Bokförlaget Bonnier Existens.

Hansson, Mats J. 2013. Mervärde – särart och volontärer. I *Att färdas väl: hur Svenska kyrkan kan navigera i välfärden*. 2013. Uppsala: Svenska kyrkan, 41-55.

Jeppson Grassman, Eva. 2014. Vilken väg? Svenska kyrkans omsorg i en tid av välfärdsförändringar. I Bäckström, Anders (red.). 2014. *Välfärdsinsatser på religiös grund: förväntningar och problem*. Skellefteå: Artos & Norma, 285-303.

Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend. 2014. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3:1 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Linde, Stig. 2014. Dialog eller styrning? Om relationen mellan staten och de idéburna organisationerna, med särskilt fokus på Överenskommelsen och Svenska kyrkan. I Bäckström, Anders (red.). 2014. *Välfärdsinsatser på religiös grund: förväntningar och problem*. Skellefteå: Artos & Norma, 195-220.

Linde, Stig. 2016. *Välfärd och kyrka - underlag för reflektion: ingående i Svenska kyrkans forskningsenhets projekt "I vems tjänst?"*. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsenhet. Tillgänglig på internet: <https://www.svenskakyrkan.se/forskning/i-vems-tjanst---ett-teologiskt-forskningsprojekt-om-kyrka-och-valfard>

May, Tim. 2013. *Samhällsvetenskaplig forskning*. 2:1 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Gunilla (red.). 2009. *Trädgårdsterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Ottosson, Johan. 2007. *The importance of nature in coping. Creating increased understanding of the importance of pure experiences of nature to human health*. Diss. (sammanfattning) Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig på Internet: <http://epsilon.slu.se/2007115.pdf>

Ottosson, Mats och Ottosson, Åsa. 2006. *Naturkraft: om naturens lugnande, stärkande och läkande effekter*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Ottosson, Mats och Ottosson, Åsa. 2013. *Lugn av naturen*. Karlstad: Votum & Gullers Förlag.

Robild, Eva. 2017. *När själen får grönska*. Stockholm: Bonnier fakta.

Svenska kyrkan. 2019. *Kyrkoordning 2019: med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum

Ej tryckt litteratur:

Bodin, Magnus och Hollmer, Miriam. 2018. *Vägledning för diakoni. Teori, praktik och verksamhetsutveckling i församling*. Svenska kyrkan, Kyrkokansliet.

Tillgänglig på Svenska kyrkans intranät:

<https://internwww.svenskakyrkan.se/Diakoni/vagledning-for-diakoni-i-svenskakyrkan>

(hämtad 2019-05-17)

Ideström, Jonas och Linde, Stig. 2017. *Det här är någonting vi måste göra. Ett teologiskt aktionsforskningsprojekt med Svenska kyrkan i Mölndal*. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsenhet.

Tillgänglig på internet:

[https://www.svenskakyrkan.se/filer/Det%20här%20är%20någonting%20vi%20måste%20göra%20\(pdf,%2082%20sidor\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/Det%20här%20är%20någonting%20vi%20måste%20göra%20(pdf,%2082%20sidor).pdf).

Webbsidor:

Carlsson, Pontus. 2014. *Ny kraft i den diakonala grönskan*. Svenska kyrkan, Lunds stift.

<https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1169743>. (hämtad 2019-02-22)

Franzén Ekros, Anna. *Grön rehabilitering*. 1177 Vårdguiden, region Jönköpings län.

<https://www.1177.se/jonkopings-lan/behandling--hjalpmedel/smartbehandlingar-och-rehabilitering/gron-rehabilitering/>. (hämtad 2019-05-03)

Svenska kyrkan. 2019. *Ny överenskommelse mellan Svenska kyrkan och Arbetsförmedlingen*. <https://www.svenskakyrkan.se/ny-overenskommelse-mellan-svenska-kyrkan-och-arbetsformedlingen->. (hämtad 2019-03-13)

Svenska kyrkan 2019. *Diakoni – kyrkans omsorg*. <https://www.svenskakyrkan.se/diakoni>. (hämtad 2019-05-18)

Vårsta Diakoni. *Grön helhet*. <http://varsta.se/gron-helhet/>. (hämtad 2019-05-06)

Intervjuguide:

Följande frågor har fungerat som mall för intervjuerna. Första och sista frågan har satt ramen för alla intervjuer, frågorna däremellan har använts i varierande grad. Ytterligare frågor, till exempel följdfrågor, har kommit upp under intervjuerna som inte var planerade före intervjun och därmed inte redovisade här.

- Hur skulle du beskriva den diakonala trädgården och arbetet som bedrivs i den så utförligt som möjligt?
- Hur kom idén om trädgårdsdiakoni till? Vems var initiativet till den diakonala trädgården?
- Varför just trädgårdsdiakoni? Vad upplever du att trädgården tillför? Kan samma eller liknande "resultat" nås genom annan kyrklig verksamhet?
- Skulle verksamheten kunna hållas i en annan miljö som inte är kyrkan? Alt. vad tillför kyrkan?
- Finns det någon forskning (ex. kring trädgårdsterapi) som ligger till grund för verksamheten i trädgården?
- Vem vänder sig verksamheten till? Nås målgruppen?
- Hur relaterar verksamheten i trädgården till församlingens övriga arbete?
- Vad driver dig (inspirerar dig...) i arbetet med den diakonala trädgården?
- Är det något du vill tillägga?